

O jednom ne baš uobičajenom jezičnom savjetniku

Edita Hercigonja-Mikšik

(Nives Opačić: *Reci mi to kratko i jasno*, Zagreb: Novi Liber, 2009.)

Prošle godine izašla je još jedna knjiga naše kolegice Nives Opačić: *Reci mi to kratko i jasno* s podnaslovom *hrvatski za normalne ljude*, napisana kao svojevrsni *peljar za brođenje po hrvatskom standardnom jeziku* — kako sebi svojstvenom slikovitošću ona sama u predgovoru kaže. Ovaj jezični savjetnik stručni je rezime njezine praktične jezikoslovne orijentacije i skrbi za jezik koja je obilježila cijeli njezin radni vijek brojnim tekstovima u Vijencu, emisijama na HRT-u te se s punim zamahom nastavila kad joj se nakon odlaska u *nemirnu mirovinu* otvorio prostor za intenzivno istraživanje i pisanje što je urodilo sa sedam knjiga u posljednjih pet godina. Ovaj jezični savjetnik, prema riječima same autorice, zamišljen je kao orijentir koji “*neće biti ni žandarski strog, ni suhoparan, ni isključiv, nego razumljiv svakom tko svojem materinskom standardnom jeziku pristupa bez predrasuda, otvorena srca i duha, radoznalo u doslovnom smislu riječi — da rado, svojom voljom, bez prisile želi o svojem jeziku znati što više, bolje, dublje*”. Priručnik je namijenjen širokoj čitateljskoj publici. Sadrži 1046 natuknica. Na kraju knjige nalaze se *Dodatak* koji ima *Tablicu s glagolima* (popisan je velik broj glagola i njihovih oblika s alternacijama korijenskog morfema te imenice i pridjevi iz njih izvedeni), *Tablicu s mocijskim parovima*, *Pojmovnik i Indeks*.

O ovom savjetniku valja govoriti iz više razloga jer se po mnogočemu razlikuje od ostalih priručnika te vrste, iako sadrži neke natuknice koje bi iole osvještiji govornik zbog njihove običnosti mogao smatrati suvišnim za navođenje (npr. *uginuti, uvenuti, umrijeti* — može se pomisliti da će o uporabi ovih riječi malo tko dvojiti). Međutim, s obzirom na to da sam i sama u istom poslu, jasno mi je da takvi primjeri baš trebaju biti u savjetnicima. Naime, iz godine u godinu sve me više čudi neznanje koje naši studenti pokazuju kada se radi o imalo proširenijem leksiku ne prepoznajući značenja riječi koje nisu baš ni sasvim zastarjele, regionalne ili tuđe, već jednostavno nisu toliko optjecajne (ako za *čarlijati* navode značenje “prati suđe čarlijem”; *đakonije* su “zabave đakona”, a *dželat* je ni više ni manje nego “sladoled”).

Brojne su natuknice dakle u ovoj knjizi prepoznatljive kao leksička, gramatičko — pravopisna, tvorbena i sintaktička kolebanja i pogreške uobi-

čajene u govornoj svakodnevnici koje se šire javnim govornim prostorima i u medijima, a vječno zbunjuju prosječno i nedovoljno upućenoga hrvatskoga govornika. Osim takvih uobičajenih primjera, koji se, postavši konstantama, kao locus communis navode u mnogim drugim priručnicima (npr. pogreške u kondicionalu glagola *biti*; pisanje *ć/č*; padežna uporaba *kći/kćer*; sklonidba brojeva, pogreške u stupnjevanju pridjeva, pogrešna uporaba priloga, alternacije *ije/je/e/i*, paronimske nedoumice, leksičke dileme tipa *podstrek/poticač*; *trenutan/trenutačan* itd. morfološke pogreške tipa *planeta/planet*, *pijanist/pijanista* itd.) i koje nisu normativno upitne, uz odabir nekih slijede pravi mali članci od kartice ili dvije. Upravo se po odabiru i obradi takvih natuknica te po komentarima uz njih, koji su često veoma autorskos-tilski obilježeni, ovaj savjetnik razlikuje od mnogih drugih, uglavno samo suhih i kruto propisujućih. Takve su natuknice često potkrijepljene iscrpnim podacima o opravdanoj ili neopravdanoj prednosti koja se daje nekoj riječi ili izrazu uz čest nesuzdržani, slobodni autoričin komentar, poneku duhovitu opasku, gdje gdje su čak esejizirane, u formi anegdote, humoristično poentirane ili pak završavaju kakvom primjedbom u kojoj se s neskrivenom emocijom, ironijom, čak i čuđenjem, osobnim stavom osvrće na nesvjesno i neznalačko jezično ponašanje tzv. “higijeničara”, “logičara” ili “veseljaka”, kako ih se zna spomenuti. Dobar primjer iz kojega probija njezina osobnost komentar je o jezičnoj nesvjesnosti uz natuknicu *banana*, gdje se uz naputak kako pisati npr. *banana — država* osvrće i na žargonsko značenje riječi *banana* u kontekstu, kako reče, “fajerske spike” bivšeg nam premijera koji je naciju pred nadolazećom svjetskom krizom tješio riječima: *Mi nismo u banani*, i sam valjda ne znajući značenjsku razliku između globalne polysloženice i hrvatskoga žargonizma.

Uz korisne normativne preporuke za pojedine riječi ili fraze iz tumačenja se pojedinih natuknica mogu nazreti neke osnovne odrednice kao putokazi prema kojima se, hodeći bilo *prtinom ili cijelcem* (kako stoji u podnaslovu njezine knjige *Iza riječi*), ravnala u svojem odnosu spram jezičnih činjenica. U svemu što je dosad napisala i na što se u svojim komentarima osvrće, pa tako i u tumačenju mnogih natuknica ovoga savjetnika, Nives ostavlja sebi svojstven trag iz kojeg se mogu iskristalizirati njezini osnovni stručni orijentiri. Ponajprije, po njoj norma ne bi trebala biti protufunkcionalna uredbena intervencija u živi govornojezični kontinuitet. Prodor ideologema u jezik 90-ih je godina prošloga stoljeća nametnuo iracionalno normativno gospodovanje nad jezikom koje je getoiziralo mnoge leksičke, tvorbene i sintaktičke mogućnosti. Neopravdano je, npr., blokiran posvojni genitiv, pa makar i pod cijenu značenjskog promašaja (*okolišna politika*). Takva novogovorna posezanja u jezik mogu se vidjeti i u naputku o sintaksi prijedloga da nije dobro reći *biti na telefonu*, već *biti pri telefonu* čime se zanemaruje višefunkcionalnost prijedloga *na te*, po mome mišljenju, i govornofunkcionalna

metonimičnost kao jedan od parametara razgovornoga stila. U komentaru Nives Opačić slikovito parodira takvo normativno prenemaganje pitajući znači li to da poziv na kolače tada znači “*da ćemo sjesti u slatku masu, da će nam na kavi izgorjeti tur, da ćemo radeći na željeznici lepršati na lokomotivi, a da rad na fakultetu ili na sudu znači barem osmosatni boravak na krovu.*”

Sličnih je ishitrenih nazovinormativnih naputaka bilo i za tvorbu riječi, kao npr. za sufikse *-telj* i *-ica* koji su smatrani hrvatskijim od ostalih, što je urodilo himeričkim tvorbama tipa *predstavitelj* i *premijerica*, *velikavnica* i sl. Neznalački se nametnuo i glagol *glasovati* umjesto *glasati* kada je zanemarena značenjska razlika između *glasati* u smislu *dati svoj glas na izborima* i *glasati se* u smislu *javljati se glasom ili zvukom*. Iako je i po starijim jezičnim savjetnicima, kao npr. po Pavešićevu iz 1971., glagol *glasati* prikladniji za izvođenje drugih riječi, ispravljачka je strast obuzela mnoge lektorske i redaktorske službe posve previdjevši spomenutu značenjsku razliku koju uključuje povratnost/nepovratnost *glagola*. Riječi *glasač*, *glasački*, *nadglasati*, *preglasati*, *izglasati* potekle su od glagola *glasati* i nisu, kako kaže autorica, “*nikoga dovele ni u kakvu zabunu (da mu na uho, recimo, urla majmun)*”. Na meti neznalačkih likvidacija posebno se našao leksik iz kojega je valjda trebalo kao nepodobne izbaciti riječi kao *čas*, *desiti se*, *krst*, *dobrovoljac*, *porodica* itd. Nova jezična podobnost koja je potaknula strah od vlastitoga jezika u hrvatskih govornika često se komentira u ovom savjetniku kao i u ostalim knjigama Nives Opačić. A sa strahom i neslobodom koja sputava ljudski potencijal, pa tako i jezik kao temeljnu ljudsku odrednicu, istodobno raste i neukost. Često u traženju sigurnosti koju pruža okrilje autoritetom zajamčenoga jednoznačnoga odgovora na neko jezično pitanje ne uzimamo u obzir druge mogućnosti jer naputci se često neupitnom isključivošću nameću u nekima od brojnih jezičnih savjetnika, čiju stručnu opravdanost ipak treba provjeriti. Za to je katkad dovoljan i temeljni zdravi razum — onaj normalnoga i neprestrašenoga govornika materinskoga jezika.